

**TARIM TARİHİ
VE
DEONTOLOJİSİ**

Prof. Dr. Ahmet Özçelik

Ankara
2014

BİRKAÇ ÖZLÜ SÖZ

- Bütün cihanı araştırdım, güzel ahlaktan daha üstün bir liyakat bulamadım
Hz. Mevlana
- İnsana, aradığı şeye bakılarak değer biçilir
Hz. Mevlana
- Demir gibi cahili, altın gibi bilginden daha kıymetli yapan şey ahlaktır
Hz. Mevlana
- Hak ile sabır dileyip bize gelen bizdendir
İlim, akıl ve ahlak ile çalışıp bizi geçen bizdendir
Ahi Evran
- “Doğru ve iyi olanı bilmek ile doğru ve iyi olanı yapmak arasındaki en önemli bağlantı; doğru ve iyi olanı yapacak bir karaktere sahip olmaktır. Eğer karakter gelişmemişse tahsil işe yaramıyor. Unutmayalım; devleti soyanlar, rüşvet alanlar, vatani çıkar uğruna satanlar, maç satanlar, şike yapanlar, teşvik verenler, birbirlerini hakir görüp, aşağılamakla yükseleceklerini zannedenler hep tahsilli bireylerdir”. Russel Gough.
- “Bir insanı ahlaken eğitmeden, sadece zihnen eğitmek, topluma bir bela kazandırmaktır”. Roosevelt.
- “İnsanları yasa ve ceza ile yönetirseniz, onlar bir daha yanlış yapmayacaklar, ancak şeref ve utanma duygusuna sahip olmayacaklardır. İnsanları erdemle ve etik kurallar ile yönetirseniz o zaman onlar hem utanma duygusuna sahip olacaklar hem de doğruyu yapmaya çalışacaklardır” Konfüçyüs.
- Her derde deva bulunur, lakin ahlaksızlık illetini iyi edecek bir ilaç yoktur.
Hz. Ali
- Dünyayı nasıl görmek istiyorsanız, ona göre davranın.
- Sermaye borçlanabilirsiniz ama ödünç ahlak yoktur.
- İnsanlar düşündükleri gibi davranırlar.
- Arsızlar ve hırsızlar, bir toplumda korunur duruma gelirse, o toplumda çöküş hızlanır.

- Dürüstlük avanaklık değil, en değerli zenginliktir.
- Kuvvetli ve üstün durumdayken affetmesini, hiddetli iken yumuşak davranmasını bil.
- Dolandım misl-i cihan bulamadım başıma bir taç, Ne
Ne eğride tok gördüm ne doğruda aç.
- Güç, akıl, düşünce ve sevgi ile yönlendirilmedikçe başarıya ulaşamaz.
- Başkalarını yenen kişi güçlüdür. Kendini yenen kişi ise kahramandır.

"Tarih Geçmiş Değil Geleceği Okumanıza Yardımcı
Olursa Bir İşe Yarar"

"Yanlışını Kabul Etmeyene Doğruyu Anlatamazsınız"

"Dünyayı Nasıl Görmek İstiyorsanız, Ona Göre
Davranınız"

ÖNSÖZ

Ekonomik mal ve hizmetlerin üretimi, değişimi, yönetim ve tüketimleri ekonominin konusudur. Ekonomi, sosyal hayatın her yönüyle de ilgi halindedir. Sadece ekonomik değil aynı zamanda siyasal, sosyal, kültürel ve teknik özellikler de taşıyan iktisadın, tarihsel yönden de araştırılması lazımdır. Ekonomik görevin başarılmasında, günümüzdeki baş döndürücü gelişmelerle ilgilenirken, geçmiş dönemlerin ekonomik olaylarını, gelişmelerini bilmek, bugünü anlayıp, geleceğe yön vermek açısından önem taşımaktadır.

Ekonomi ve ticaret tarihinin içinde yer alan Tarım Tarihi, dünyanın en eski uğraşlarından olan tarımsal faaliyetin geçirdiği evreleri ortaya koyup, nereden nerelere geldiğini açıklamaktadır. Bu yönüyle de nerelere gidilmesi gerektiği konusunda yol gösterici olabilmektedir.

Etik, insanların bireysel ve toplumsal ilişkilerinde söz ve davranışlarını iyiye yöneltmeyi böylece bireylerin vicdan huzuru duymalarını, toplum düzeninin sağlanmasını, mutluluğu arttırmayı amaç edinmiştir. Etik daima akılcı davranışı esas alan, evrensel ilkeler ortaya koyan bir alandır.

Rekabetin artması, teknolojik gelişmeler, mesleklerdeki sorunlar etiğin öneminin daha yoğun hissedilmesine yol açmıştır. Günümüzde işletmelerin hedefi sadece kar elde etmek değil, paydaşların beklentilerini sosyal sorumluluk bilinciyle karşılamaktır. İşletmelerin iş etiğine aykırı davranışları, uzun vadede somut ve ölçülebilir çıkarlarına, parasal getirilerine zarar vereceği gibi işletmelerin itibar kaybetmesine de neden olabilir.

Kişisel çıkar ve işletme kazancı çatışmaları, işletme karlılığı üzerine rekabet edici baskılar, kişisel değerler karşısında işletme amaçları, kültürlerarası çatışmalar, işletmelerde etik sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Günümüzde nüfus artışı ve istihdam sorunları, çok uluslu firmaların yaygınlaşması, insan hakları ve demokrasi anlayışının yerleşmesi, hukukun üstünlüğü, karar ve davranışların sınır aşan boyutlardaki küresel etkileri, yolsuzluğun yaygın hal alması, iş ortamlarında ve mesleklerdeki onur koruma ve sorunlarını çözümlenmek gayretleri, çevresel duyarlılıklar, tüketici bilinci, iş ve meslek etiğini artan bir yoğunlukta gerekli konuma getirmiştir.

İş ve meslek etiği, her dönemde derecesi ve önemi farklılaşmakla birlikte bireyleri ve işletmeleri ilgilendiren bir konu olmuştur. Uygulanan ağır yaptırımlar, sürdürülebilirlik için etik davranmak, etik liderlik ve bunun paydaşlarca talep edilmesi, ekonomide özel sektör ağırlığının artması, devlet-özel sektör ilişkileri, uluslar arası ilişkilerin gelişmesi, güven yaratma ihtiyacı, kaliteli personel istihdamı, yaşanan ekonomik krizler, çalışma ortamı ve sosyal koşullardaki iyileştirme gereksinimleri, etik konusunda bilgilenme ve eğitim ihtiyacı, kurumsallaşabilmek, iş ve meslek etiği konusundaki duyarlılıkların ve tavırların kaynak ve zaman israfını önlemesi, aşırı kazanma hırsının törpülenmesi, adil ücret uygulamaları, iş yerinde liyakata dayalı uygulamalar, şeffaflık ve hesap verebilirlik davranışlarının yoğunlaşması vb. pek çok isteğin karşılık bulabilmesi için iş ve meslek etiğine ihtiyaç vardır.

Son yıllarda özellikle teknolojiye gelişmeler, insanların yapabileceği gücünü artırıp, yaşamı kolaylaştırırken, geleceğe ait endişelere neden olmuştur. Çeşitli mesleklerde, özellikle de insanla ilgili olanlarda, yaşanan sorunlar, bu alanlarda etik kaygıları artırıp, bunların üstesinden gelinmesi amacıyla meslek

etiklerinin öne çıkmasını sağlamıştır. Genellikle meslek ilkelerinden oluşan meslek etiklerinin sayısı, mesleklerin sayısı kadardır denilebilir.

İnsanların gıda gereksiniminin karşılandığı, doğadan önemli bir üretim faktörü olarak yararlanılan tarım uğraşısını gerçekleştirenler yönünden, meslek etiği olarak tarım etiğinin önemi sürdürülebilirlik ve gıda güvenliği-güvenirliliği kavramlarının daha geniş kitlelerce anlaşılmasıyla artmıştır.

Dünyada uzun süredir okutulan Tarım Etiği dersleri, ülkemizdeki Ziraat Fakültelerinde 2000'li yılların başından itibaren Tarım Tarihi ve Deontolojisi ismiyle okutulmaya başlanmıştır. Mezun olduklarında Ziraat Mühendisliği mesleğini yapacak olan Ziraat Fakültesi öğrencilerinin Tarım Tarihi yanında mesleklerini tanımaları, meslekle ilgili yasal çerçeveyi bilmeleri, meslek etiği bilgisine sahip olmaları, mesleğin icrasında doğayla dost, sürdürülebilir, güvenli bir yaşama katkı sağlayıp, mesleki dayanışmayı, örgütlerin mesleki örgütlenmeyi ve bu örgütlerin koyacakları meslek ilkelerine uyumu artıracaktır.

Özellikle, Ziraat Fakültesi öğrencilerini okutulan Tarım Tarihi ve Deontolojisi dersinin ders notu ihtiyacını gidermeye yönelik hazırlanan bu çalışmanın tüm Ziraat Mühendisleri ve ilgililere yararlı olacağı düşünülmektedir.

Ders notunun hazırlanmasında Kaynaklar Listesinde yer verilen çalışmalardan olabildiğince yararlanılmış olup, bu eserlerin sahiplerine teşekkür etmek bir borç olarak görülmektedir. Bilhassa tarım tarihi ile ilgili konuların yazımında K. Ritter'in yazıp rahmetli Kazım Köylü hocanın çevirisini yaptığı Dünya Ziraat Tarihi ve daha önce Rasih Demirci ve Ahmet Özçelik'in yazdıkları Tarım Tarihi isimli yayınlardan, Deontoloji bölümünün yazımında da Mahmut Arslan'ın İş ve Meslek Ahlakı kitabı ile İnyet Pehlivan Aydın'ın eseri Yönetmelik Mesleki ve Örgütsel Etik isimli yayınlardan oldukça yararlanılmıştır. İçerik itibarıyla oldukça farklı çalışma alanlarına ait bilgilerin yer aldığı bu çalışma, kaynaklar listesindeki literatürlere dayanmaksızın ortaya konulamazdı.

İşlenen konular zaman içinde geliştirilip daha iyi bir konuma gelebileceği gibi yapılan yanlışları da düzeltme olanağı sağlanacaktır. Bu açıdan yazar, her türlü eleştiriye açık olup bundan memnun olacak ve gelecek baskılarda dikkate alacaktır. Özellikle etik konusunun gündemde olduğu zamanımızda, ortaya konacak norm ve düzenlemelerin yakından izlenmesi de kaçınılmazdır.

Tarım Tarihi ve Deontolojisi konusunda öğrencilerin gereksinimini karşılamada bu çalışmanın yapabileceği her katkı, mutluluk kaynağı olacaktır.

Ankara, 2014

Prof.Dr. Ahmet ÖZÇELİK

TARIM TARİHİ VE DEONTOLOJİSİ

ÖNSÖZ

İÇİNDEKİLER

I TARIM TARİHİ	1
1.GİRİŞ.....	2
2.İNSAN YAŞAMINDA AŞAMALAR.....	5
3. AİLE EKONOMİSİNDEN DÜNYA EKONOMİSİNE	7
4. TOPRAKTAN YARARLANMA ŞEKİLLERİNİN GEÇİRDİĞİ EVRELER	8
4.1. Toplayıcılık Evresi (Biriktirme İktisadı)	8
4.2. İlkel Tarım	9
4.3. Av ve Balıkçılık.....	11
4.4. Çobanlık	11
5. ESKİ UYGARLIKLARDA TARIM.....	14
5.1. Orta Asya'da Tarım.....	14
5.2. Mezopotamya'da Tarım	18
5.3. Anadolu'da Tarım	22
5.4. Mısır'da Tarım	24
5.5. Amerika'da Tarım	28
5.6. Grek – Makedonya Tarımı	30
5.7. Roma İmparatorluğu'nda Tarım.....	32
6. SELÇUKLU İMPARATORLUĞU'NDA TARIM.....	37
7. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA TARIM.....	44
8. SANAYİ DEVRİMİ'NİN TARIMA ETKİLERİ.....	59
9. 1929-1930 DÜNYA EKONOMİK KRİZİNİN TÜRKİYE TARIMI ÜZERİNE ETKİLERİ	70
10. ATATÜRK VE TARIM.....	84
11. TÜRKİYE'DE CUMHURİYET DÖNEMİNDE TARIM SEKTÖRÜ	94
11.1. Tarımın Türkiye Ekonomisindeki Yeri Ve Önemi.....	99
11.2. Tarımsal Yapı	108
11.3. Bitkisel ve Hayvansal Üretim.....	121
II DEONTOLOJİ.....	145
1. ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİNİN TANIMI, KAPSAMI VE İLGİLİ MEVZUAT	146
1.1. Ziraat Mühendisliğinin Tanımı ve Kapsamı	146
1.2. Türkiye'de Ziraat Mühendisliği Hakkında Mevzuat	146
1.2.1. Ziraat Yüksek Mühendisliği Hakkında Kanun:.....	146
1.2.2 Ziraat Mühendisleri Görev ve Yetkilerine İlişkin Tüzük.....	148
2. ZİRAAT MÜHENDİSLERİNİN MESLEKİ ÖRGÜTLERİ	153
2.1. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası.....	153
2.2. Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği.....	158

3. ETİK KAVRAMI.....	159
3.1 Etik ve Ahlak.....	160
3.2 Etik ve Hukuk.....	161
4. DEONTOLOJİK ETİK (Ödev Etiği)	163
4.1. Deontolojik Etik	163
4.2. Teleolojik Etik.....	166
5. TOPLUMUN ORTAK DEĞERLERİ.....	169
6. ETİK TARİHİ	171
6.1. Eski Yunanda Etik.....	171
6.2. Dünyada İş Etiğinin Geçmişi	172
6.3. Türkiye’de İş Etiğinin Geçmişi	174
7. ETİK VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM.....	177
8. İNSAN VE ETİK	179
9. ETİK KARAR VERMEK SÜRECİ.....	182
10. İŞ VE MESLEK ETİĞİ.....	187
10.1. İş Etiğinin Sınıflandırılması	193
10.2. İş Etiğinin Gerekliliği.....	193
10.3. Yönetim Etiği	196
10.4. Pazarlama Etiği.....	199
10.5. İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları	203
10.6. İşletmelerde Etik Açısından Yönetim	205
11. İŞ ETİĞİ YÖNETİMİ	209
11. 1. İşyeri Etik Sistemi	209
11.1.1 İşyeri Etik Kodu	209
11.1.2 İşyeri Etik Görevlileri.....	210
11.1.3 İşyeri Etik Hattı	210
11.1.4 İşyeri Etik Eğitimi	211
11.1.5 İşyerinin Etik Denetimi	212
11.2. Kurumlarda Etik Davranışın Yerleştirilmesi.....	214
12. KAMU ETİĞİ	216
12.1. Yolsuzluk.....	222
12.2. Türkiye’de Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri	225
13. MÜHENDİS VE MİMARLARIN MESLEKİ DAVRANIŞ KURALLARI	233
14. TARIM ETİĞİ KAVRAMI.....	237
15. TARIM ETİĞİNİN ÖNEMİNİ ARTIRAN DEĞİŞMELER	239
16. SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIM VE GİRDİ KULLANIMI.....	246
17. GIDA GÜVENLİĞİ VE GÜVENİRLİLİĞİ	254
18. TOPRAK VE SU KİRLİLİĞİ	263
19. BİYOTEKNOLOJİNİN ETİK YÖNÜ	272
20. TARIM ÇALIŞANLARININ DURUMU.....	279
21. HAYVAN HAKLARI.....	284
22. TARIMDA BİLİMSEL ARAŞTIRMA ETİĞİ.....	293
KAYNAKLAR.....	298

EK-1	305
EK-2	318

I TARIM TARİHİ

1.GİRİŞ

Tarih, geçmişteki olayları, kaynak malzemelerin eleştirel incelemesine dayanarak, kronolojik tutarlılık içinde irdeleyen, bunların nedenleri konusunda açıklamalarda bulunan bilim dalıdır. Tarih, insan topluluklarının zaman, yer gösterilerek, en doğru olarak hayatını, kültürünü inceleyen ve nakleden bir ilimdir şeklinde de tanımlanır.

Tarih, doğa bilimleri gibi dolaysız gözleme dayanmak yerine, olabildiğince belgesel kayıtlardan ya da anlatılanlardan yola çıkarak, akıl yürütmek yoluyla geçmişte olanların ortaya konmasını içerir. Tarihin başlıca yardımcı dalları: Arkeoloji, bibliyografya, kronoloji, diplomatik, yazıtbilim, soybilim, paleografi, mühürbilim ve metin incelemesidir. Bunların yanında antropoloji, sosyoloji ve ekonomiden de yararlanır.

Tarih, sosyal bir gelişmenin eseridir. Bunda tarih yapan, tarih yaratan büyük olayların ve şahsiyetlerin etkisi vardır. Pozitif ve modern tarih büyük bir sosyal gelişme göstermiş ileri ülkelerin hayat ve faaliyetleriyle doludur.

Tarih, tarihten önceki zamanlar (prehistorik) ve tarihi zamanlar (historik) olmak üzere iki kısma ayrılır. Tarihten önceki zamanlar kendi içinde taş devri (yontma taş, cıvalı taş) ve maden devri (bakır, tunç, demir) şeklinde bölümlenir. Bu bölümlenmede, insanların doğayla mücadele ve hayatlarını sürdürebilmek amacıyla kullandıkları alet ve vasıtaların taştan, madene doğru gelişimi izlenmektedir. Alet ve vasıtalar, yazılı vesikalar öncesi tarih hakkında bilgi veren önemli kaynaklardır.

İnsan toplulukları arasında anlaşma aracı olarak çeşitli tipte yazıların (resim yazısı, çivi yazısı, sanskrit v.s.) kullanılmaya başlamasıyla yazılı vesikalar ortaya çıkmıştır. Doğuda yazının icadı M.Ö. IV. Bin yıl olarak kabul edilmektedir.

Yazılı vesikalarla başlayan tarihi devirler şunlardır :

a) Eski Çağ

Başlangıç : M.Ö. IV. bin

Bitiş : M.Ö. 476

Yazının Bulunuşu

Batı Roma İmparatorluğu'nun Yıkılışı

b) Orta Çağ

Başlangıç : M.Ö. 476

Bitiş : 1453

Batı Roma İmparatorluğu'nun Yıkılışı

İstanbul'un Fethi

c) Yeni Çağ

Başlangıç : 1453

Bitiş : 1789

İstanbul'un Fethi

Büyük Fransız İhtilali

d) Yakın Çağ

Başlangıç : 1789

Halen devam ediyor.

Büyük Fransız İhtilali

İnsanlık tarihinin en ilgi çekici bölümlerinden biri de ekonomi tarihidir. Ekonomi tarihinin konusu, iktisadi mal ve hizmetlerin üretim, değişim, yönetim ve tüketimlerinin bütününe oluşturan ekonomiyi tarihsel yönden araştırmaktır. Ekonomi, sosyal hayatın her türlü yönü ile ilgi halindedir. Bu nedenle, sadece iktisadi değil, aynı zamanda da siyasal, sosyal, kültürel ve teknik özellikler taşırlar.

İnsanların maddi ve manevi gereksinmelerini gidermek isteği, yüzyıllar boyunca önemli bir gelişme göstermiştir. Beslenme, giyim, barınma gibi temel gereksinmelerini karşılamak üzere ekonomik faaliyette bulunan ilkel insanın yerini, günümüzde aynı zamanda konfor, kültür ve boş zamanlarını değerlendirme ihtiyacını da duyan toplumlar almaktadır. Tüm bu eski ve yeni ihtiyaç ve isteklerin giderilmesi, ülkelerin gelişmesi, bağımsızlığını sürdürmesi, şahısların ve milletlerin ekonomik görevlerini gün geçtikçe artırmaktadır.

Ekonomik görevin başarılmasında, yaşadığımız yüzyıldaki baş döndürücü gelişmelerle ilgilenirken, geçmiş devirlerin ekonomik olaylarını, gelişmelerini ana hatlarıyla bilmek, bugünü anlamak ve genel kültür açısından önem kazanmaktadır.

Tarihi meydana getiren önemli olaylara göre bölümlenmeyle birlikte, aşağıdaki şekilde de bölümleyip, incelemeler yapılabilir :

- a) Kültür ve medeniyet tarihi
- b) Ekonomi ve ticaret tarihi
- c) Siyasi tarih
- d) Sanat tarihi
- e) Din tarihi
- f) Hukuk tarihi v.b.

Bunlardan Ekonomi ve Ticaret tarihi kendi içinde:

- Ekonomi ilminin tarihi
- Ekonomik faaliyetler tarihi olarak iki kısımda ele alınabilir.

Ekonomik faaliyetler tarihi de kendi içinde:

- Tarım tarihi
- Ticaret tarihi
- Ulaşım ve endüstri tarihi, şeklinde ayrıma konu olabilir.

Ekonomik bir faaliyet olan tarımın tarihi, bu bölümlenmede, ekonomik faaliyetler tarihi kapsamında bulunmaktadır.

Günümüzde teknolojiadaki gelişmeler, insanların yapabilme gücünü artırmıştır. Bu gücün kullanımından doğabilecek sorunlar, bundan etkilenecek insanların artması, sağlanan yaşam kolaylıkları yanında, insanlığın ve tüm canlıların geleceğine ait endişeleri de artırmıştır. Bu sebeple yapabilir olmanın

her durumda yapmaya izin verip veremeyeceği sorgulanmalıdır. İŖte bu durum çağımızda etik kavramını öne çıkarmıŖtır.

Meslek etikleri denen, daha çok meslek ilkelerinden oluŖan etiklerin sayısı artmaktadır. Biyoetik, tıp etiği, çevre etiği, iŖletme etiği, siyaset etiği, gazetecilik etiği, mühendislik etiği, kütüphanecilik etiği, tarım etiği, hemŖirelik etiği v.b. pek çok meslek etikleri sayılabilir. Bu anlamda meslek sayısı kadar etikten sözedilebilir. Bu etikler arasında farklılıklar kadar, benzerlikler, kesiŖmelerde vardır. Günümüzde etik, genel norm arama ve normları temellendirme etkinliğine dönüŖerek, meslek etiklerinin sayısının artıŖında rol oynamaktadır.

Meslek etiklerinin sayısındaki artıŖta, doğrudan doğruya insanla ilgili olan kimi mesleklerde yaŖanan sorunlar nedeniyle, bu alanlarda etik kaygıların artması ve bunlarla baŖa çıkma yolu olarak meslek etiğinin görülmesi rol oynamaktadır.

Son 25 yılda etiğe verilen önem gittikçe artmıŖtır. Yani etikte bir rönesans yaŖanmaktadır. Ancak bu, felsefenin bir alanı olarak etikten çok, felsefe dıŖında, yani meslek etiklerinde ortaya çıkmaktadır. Günümüzde meslek etiği adeta bir moda durumundadır. Günlük yaŖamda, belirli bir kiŖinin belirli bir durumu, eylemi, kiŖiyi v.b. değerlendirmesi ya da belirli bir kiŖinin alması gereken tavırla veya belirli bir durumda yapması gereken eylemle ilgili sorular sorulmaktadır. Meslek etiklerinde ise belirli bir mesleği icra ederken kiŖinin genel olarak ne yapması veya ne yapmaması gerektiğine iliŖkin sorular sorulmaktadır. Bu soruların etik ve hukuksal normlarla ilgisi bulunmaktadır. Bu sorulara verilecek yanıtlar uluslararası bildirgeler, sözleşmeler ve meslek ahlak kodları olabilecektir.

2.İNSAN YAŞAMINDA AŞAMALAR

Tarih öncesi devirlerinin en büyük buluşu planlı bir tahıl ekiminin başlamasıdır. Toprağı işleyen ilk insanların Nil vadilerinde, Fırat ve Dicle nehirlerinin kenarlarında yaşadıkları sanılmaktadır. M.Ö. 10 bin ile 5 bin yılları arasında Nil vadisi düzenli su basmalarıyla çok verimli hale gelmekteydi. Burada kalabalık, köy şeklinde yerleşme bölgeleri gelişmeye başladı ve yoğun nüfusa sahip köyler, insana ait ilk kültüründe doğduğu yerler olmuştur.

İklimin devamlı olarak tarım yapmaya elverişli olmadığı yerlerde, insanlar hayvan beslemeye önem vermişler ve sürüleri ile birlikte göçebe hayatı yaşamaya başlamışlardır.

Yontma Taş Devrinde insanlar mamut, bizon gibi büyük hayvanları avlamışlar, çakmak taşından silahlar yapmışlar, mağaralarda yaşamışlardır. İnsanlar, çakmak taşından balta, ok uçları yapabilmekte, ateş yakıp ısınabilmekte, yemek hazırlayabilmekte, yenilebilen mantarları zehirli olanlardan ayırabilmekte, liflerden elbise yapabilmekteydiler. Alçak kulübeler veya ilkel barınaklar zamanla mağaraların yerini almaya başlamıştır. Giyim eşyası olarak deri veya kaba yün dokuma, örme parçalar kullanılmıştır.

Maden Devrinde, toprak işleme, öküzlerin çektiği kara sabanla yapılmaya başlanmış, ilkel araba, yelkenli ve balıkçı kayığı gibi araçlar bulunmuştur. Madenlerin ateşte eriyip sıvı hale geldikleri tespit edilince, alaşımlar yapılmış, bu şekilde madencilik başlamıştır. Eskiden taştan yapılan korunma ve saldırma aletleri bronzdan, daha sonraları da demirden yapılmaya başlanmıştır. Lidyalılar öncesinde Ortadoğu'da para yerine kullanılan değerli madenler sözkonusu olmuştur. Bu madenler Asurlular, Babilliler ve Hititler tarafından para yerine yaygın olarak kullanılmıştır.

19. yüzyılın sonlarında Kiev kenti yakınlarında eski bir köy bulundu. Daha sonra bunun gibi pek çok köy ortaya çıkartıldı. Bu köylerde yapılan incelemelerde, çiftçilerin beş bin yıl önceki yaşamlarına ait bulgulara ulaşıldı. Çevresi yüksek bir çitle çevrili köyün ortasında bir ağıl, alanın çevresinde de damlı, balçık toprak sıvalı ahşap evler yer alıyordu. Köylerde evlerden başka büyük kulübelere bulunuyordu.

Halk arasında usta çömlekçiler, demirciler ve bakırcılarda vardı. Bıçak, kazma ve ok uçları gibi eski aletler çakmaktaşıdan ve kemikten yapılmıştı. Toprak, taştan veya geyik boynuzundan yapılmış çapalarla işleniyordu. Ekinler, inek kaburgalarından ya da çakmaktaşıdan keskin dişler takılmış ağaçtan yapılmış oraklarla biçilirdi. O dönemde tahıl olarak buğday, arpa, çavdar ve darı ekildiği, bunların danelerine köyde duvar sıvamada kullanılan balçıklarda rastlanmasıyla ortaya konmuştur.

Eski çağlardan beri kadınlar toprak işleriyle uğraşır, erkekler hayvan güderlerdi. Hayvan sayısı az olduğundan, kadınların yaptığı çiftçilik işi ön planda gelirdi. Et seyrek yenirken, süt içilmezdi. Daha çok arpa ekmeği ve kuru dane yenirdi. Çünkü fazla bir şey bulunmuyordu. Kadınların topladığı bal ya da yabani meyvelerde ekmeğe katık olurdu. Bozkır bölgelerde tahıl iyi

yetişmiyordu. Arazi daha çok otlarla kaplıydı. Bu toprakları çapayla kazmak zordu. Üç-dört kadın koşulduğu halde tırmık toprağı çok az kabartabilmekteydi. Bu toprağı ekilen tohum güneşte kavrulma ve kuşlar tarafından yenme riskiyle karşı karşıyaydı. Bu nedenle ekinler seyrek ve cılız bitiyordu. Kuraklıkta, ekinleri yakabilmekteydi. Bazen biçilecek ürün kalmazdı. Yabani otlar koyun ve inekler için yemdi. Yıllar geçtikçe hayvan sayısı artıyordu. Çobanın sadık dostu olarak köpek, koyunların toplanmasında sahibine yardımcı olmaktaydı. Hayvan sürüleri çoğaldıkça insanlar daha çok süt, et ve yün elde edebiliyorlardı. Ekmek yetmezken, bol koyun peyniri vardı ve koyun etinden çorba pişiriliyordu. Böylece bozkırda erkeğin gücü önem kazanmaya başladı. İsveç'te kaya üzerine çizilmiş eski bir resimde kazmaya benzeyen ve öküzlerin çektiğı sabanın ardından çiftçinin gittiğı görülmektedir. İnsan artık öküze boyunduruk vurarak kendi işini ona yüklemiş ve hayvan çekigücünden yararlanmaya başlamıştır. Saban toprağı, kazmadan daha derin sürüyordu. Çiftçi, öküze hem toprağı sürdürüyor, hem harmanı dövdürüyor hem de ürünü taşıtıyordu. Hayvancılık, bitkisel üretime yardımcı olmaya başlamıştır. Erkek çiftçilikle de uğraşmaya başlayarak evdeki etkinliğini artırmıştı. Artık çocuklar ana soyunda değil, baba soyunda kalıyor, insanın adına-soyadına "filanın oğlu" diye ek konuyordu.

Bereketli vadilerde ilk bahçeler, bağlar oluşturulmaya başlandı. İnsanlar akşamları evlerinin önündeki incir ağaçları altında biraraya geliyorlardı. Üzüm salkımları toplanıp taş kaplara konup, sırasını çıkarmak için çiğnenirdi.

Tarlaları sulamak için arklar açılıp, bentler yapılır, sular gerekli yerlere akıtılırdı.

Hayvan sürüleri otlaklar tükendiğinde, köyden uzak meralara sürülürdü. Neticede köy halkı eşyalarını deveye yükleyip, sürüleri de önlerine katıp göçerdi.

Artık kabile üyeleri arasında değil, ayrı ayrı kabileler arasında da iş bölümü başlamıştı. Bozkırda hayvancılık yapıp hayvanları, buğdayla değiştiren çoban kabileleri de belirmişti. Göçebeler yaban ve özgür bir yaşam sürdürürlerdi. Bunların evi bozkırlar ve çadırlardı. Göçebe kabileler geçtikleri yollar üzerinde ekmedikleri ürünleri zorla alır, köyleri yağmalayıp, yakar, ekinleri çiğner, hayvanları ve insanları beraberinde götürürlerdi. Göçebelere herşeyden çok çalıştırabilecekleri, hayvanlarını güttürebilecekleri insanlar gerekliydi. Bitkisel üretimle uğraşıp, köylerde yaşayanlarda sonbaharda ürünü hasat ettikten sonra yabancı kabilelerin elinden kumaşlarını, süs eşyalarını, silahlarını zorla almak için komşularına saldırırlardı. En değerli ganimet esirlerdi. Çünkü ark açmak, bent yapmak, öküzlerle tarla sürmek için insan yetmiyordu. Bitkisel üretim yapanlar yapağıyla değişmek için ihtiyaçlarından fazla tahıl, hayvancılık yapanlar ise tahılla değişmek için kendi giyimleri için yeterli olandan fazla koyun besliyorlardı. Yapağı verilip, tahıl ve silah alınabiliyordu. Koyunları güdecek, tarlaları sürececek çalışanlar yetmediğinden, bazı insanlar, başkalarını köle yapmaya başladılar.

3. AİLE EKONOMİSİNDEN DÜNYA EKONOMİSİNE

Bugünkü ekonomik yapıya, yüzyıllar süren gelişmeler sonucunda ulaşılmıştır. Tarih öncesi insanı, ihtiyacı olan besin maddelerini bile üretimle elde etmeyi düşünmemekte, besinini doğada bulduğu ve avladığı bitki ve hayvanlarla temin etmekteydi. İnsanların yaşam şekli ancak bitki yetiştirmeyi ve hayvan beslemeyi öğrendikten sonra değişmiştir. Yeryüzünün ilk insanları besin arayıp, bulmak amacıyla daima yer değiştirmişler, daha sonra yaşayanlar tarlalarının yakınında yerleşerek, devamlı barınacak yer kurmuşlardır. Bu olaylar 10.000 yıl kadar öncesi gerçekleşmiştir.

Ekonomik hayatın ilk zamanlarında, insanlar gereksinim duydukları her şeyi kendileri elde etmekteydiler. İnsanlar, bitkisel ürünleri yetiştirmek, bunları yetiştirmek için gerekli araçları yapmak, hammaddeleri işleyerek kullanışlı duruma getirmek zorundaydılar. Üretilen maddelerin değişimi yapılmıyordu. Ekonominin bu ilk devresine AİLE EKONOMİSİ denilmektedir. Bugün bile dünyanın bazı köşelerinde aile ekonomisini yaşayan insanlar vardır.

Tarımla uğraşan insanların edindikleri tecrübe ve ürünleri komşularıyla değiştirmeye başlamalarıyla "değişim ekonomisinin" ilk devresi başlamıştır. Akrabalık bağları, çiftlik ve köylerin kurulmasına yol açıyordu. Köy şeklindeki yerleşim ünitelerinde, karşılıklı yardımlaşma yoluyla güçlükleri beraberce yenebilmek için çalışma grupları oluşturulmuş ve işbölümü ortaya çıkmıştır. Bu döneme **KÖY EKONOMİSİ** denilmektedir. Daha sonra içlerinde kişisel ekonomik çalışma bağımsızlığının kaybolduğu, ihtiyaçların yabancı işgücünün de yardımıyla karşılandığı şehirler ve **ŞEHİR EKONOMİSİ** ortaya çıkmıştır. Bu devrede pazarlar gelişmiş, üretici, esnaf ve tüccarların mallarını civar köylülerle değişimi sağlamıştır.

Nüfusun ve gereksinmelerin devamlı artması malın malla değişimini zorlaştırmış ve gittikçe değer kazanan bir değişim ve ödeme aracı olarak para kullanılmaya başlanmıştır. Artık malların üretimi, işlenmeleri ve dağıtımları köy ve şehirlerden daha geniş bölgede sözkonusu olmuş, böylece **MİLLİ EKONOMİ** doğup, gelişmiştir. Milli ekonomi de işbölümü, üretimde önemli bir yer tutarken, yaygın bir ulaştırma ağı, para ve kredi işlemlerinin bankalar tarafından yapılması belirgin hususlar olmuştur.

Dünyadaki çeşitli ülkelerin ekonomik değişimi, ilişkilere girmeleri, ticaret antlaşmaları yapmaları sonucunda, insanların gereksinmelerinin karşılanmasında yeryüzünde üretilen bütün malların kullanılması dönemine yani **DÜNYA EKONOMİSİ** devresine girilmiştir. Artık küreselleşme ile dünya piyasası, dünya ticareti, dünya ekonomik ürünleri, dünya ulaşımı gibi terimler kullanılmaktadır. Dünyanın herhangi bir ülkesindeki ekonomik olaylar, diğer ülkeleri de az veya çok etkilemektedir.